

УДК 911.3

Саркісов А.Ю.кандидат географічних наук,
доцент кафедри соціально-економічної географії
Херсонського державного університету**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОЇ СХЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ АПК РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ**

У статті узагальнено та доповнено досвід дослідження агропромислового комплексу регіонального рівня. Розглянуто особливості побудови методичної схеми дослідження агропромислового комплексу регіонального рівня. Представлено зміст кожного кроку дослідження.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, дослідження, методика, схема дослідження, методичний підхід.

Саркісов А.Ю. ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИЧЕСКОЙ СХЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ АПК РЕГИОНАЛЬНОГО УРОВНЯ

В статье обобщен и дополнен опыт исследования агропромышленного комплекса регионального уровня. Рассмотрены особенности построения методической схемы исследования агропромышленного комплекса регионального уровня. Представлено содержание каждого шага исследования.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, исследование, методика, схема исследования, методический подход.

Sarkisov A.Y. THE FEATURES OF THE METHODOLOGICAL RESEARCH SCHEME OF AGRIBUSINESS AT THE REGIONAL LEVEL

The paper summarizes the research experience of agro-industrial complex on the regional level. The features for constructing of the research scheme of agribusiness at the regional level are considered. The paper presents the contents of each step of the study.

Keywords: agrarian and industrial complex, agribusiness, research, methods, research scheme, methodical approach.

Постановка проблеми. Методика суспільно-географічного дослідження спрямована на визначення тенденцій і напрямків розвитку регіонального АПК та виявлення сучасних форм геопросторової організації, які забезпечують ефективність його функціонування. За визначенням Е.Б. Алаєва, методика – це «сукупність технічних прийомів та організаційних форм для проведення наукового дослідження» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження АПК регіону базується на методиках та методичних схемах, представлених в працях як українських, так і російських вчених: В.В. Деречина, В.Г. Крючкова, Л.О. Мармуль, Я.Б. Олійника, М.М. Паламарчука, М.Д. Пістуна, А.М. Ракітнікова, В.Ф. Семенова, Т.М. Худякової.

Мета статті полягає у формуванні власної методичної схеми дослідження, яка б чітко відповідала вимогам того, в якій логічній послідовності треба зби-

рати інформацію, вибудовувати аналітичну базу та виконувати поставлені перед дослідженням завдання задля досягнення основної мети нашої роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатоплановість проблеми та врахування попереднього досвіду досліджень вимагає розбиття процесу нашого дослідження на певні етапи.

На *першому* етапі дослідження визначається мета дослідження, формулюються завдання, спрямовані на її досягнення. Важливим пунктом етапу є визначення джерел інформації та розробка методичних вказівок щодо процесу дослідження.

На *другому* етапі проводиться власне суспільно-географічне дослідження проблеми. В процесі дослідження трансформаційних процесів в регіональному АПК необхідна кількісна оцінка змін, що мали та мають місце в сучасному АПК регіону. Дана оцінка на кожній стадії роботи або пев-

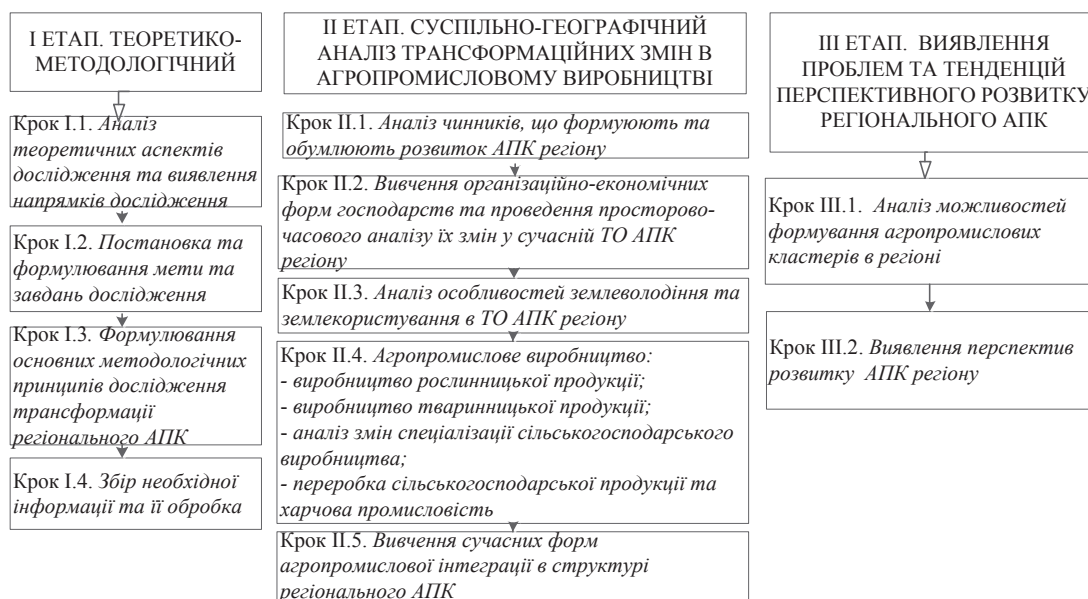

Рис. 1. Алгоритм суспільно-географічного дослідження трансформації територіальної організації АПК регіону

ному проміжку часу має характеризувати отримані результати. На основі аналізу статистичної інформації характеризуються процеси трансформації територіальної організації АПК регіону. Важливою складовою частиною аналітичної роботи є суспільно-географічна оцінка агропромислового потенціалу, який формує регіональний АПК. Дана оцінка включає аналіз як природно-географічних, так і суспільно-географічних факторів.

На *третьому* етапі узагальнюються отримані результати дослідження, пропонуються пропозиції та прогнози розвитку АПК регіону, формулюються висновки роботи.

Алгоритм дослідження представлений на рис. 1.

На першому етапі складовими компонентами дослідження є: постановка та формулювання мети та завдань; аналіз теоретичних доробків з теми дослідження та виявлення його напрямків; збір необхідної інформації та її обробка; аналіз обробленого матеріалу, формулювання висновків та пропозицій. Основою аналітичної роботи є збір інформації, яка накопичується у вигляді таблиць, показників фінансово-господарської звітності області, адміністративно-територіальних одиниць.

Крок I.1 *Аналіз теоретичних аспектів дослідження та виявлення напрямків дослідження.* Основне завдання, яке стоїть перед дослідником на даному кроці, є всебічний аналіз теоретичних доробків з проблем вивчення АПК, шляхом ретроспективного аналізу літературних джерел окреслюються основні напрямки дослідження. Пропонується власна схема сучасного структурування АПК регіонального рівня та сучасних форм агропромислової інтеграції.

Крок I.2. *Постановка та формулювання мети та завдань дослідження.* Формулюються основна мета та завдання щодо її реалізації.

Крок I.3. *Формулювання основних методологічних принципів дослідження трансформації регіонального АПК.* Формулюються основні принципи, дотримання яких є обов'язковою передумовою повноцінного суспільно-географічного дослідження проблеми.

Крок I.4. *Збір необхідної інформації та її обробка.* Одним з основних завдань, що стоїть перед науковцем на початку дослідження, є формування інформаційної бази, представленою опрацьованими літературними джерелами з даної проблематики, нормативно-правовими документами, статистичними даними управлінської статистики, агропромислового розвитку та земельних ресурсів регіону. В якості основи використовується система показників сільськогосподарського виробництва регіону. Джерелом інформації є статистична та виробнича звітність, нормативні документи, дані науково-дослідницьких закладів, окремим пунктом є вивчення та узагальнення поглядів експертів та спеціалістів.

Успішна реалізація створення інформаційної бази дослідження залежить передусім від використання статистичної інформації. Певних складнощів викликає збір первинної статистичної інформації. Як правило, статистична інформація, яка є базою для повноцінного аналізу сучасних процесів в АПК регіону, обмежена в межах певних територіальних рівнів.

Найбільш вичерпна статистична інформація подається на регіональному рівні, що дає змогу оцінити лише поверхневий зріз сучасного стану та прослідкувати динаміку структурних зрушень в територіальній організації регіону за певний проміжок часу. Проте повноцінне дослідження не може обмежува-

тися лише загальним на рівні регіону. Відтак, є необхідність пошуку інформації на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Тут дослідник стикається з певними труднощами. Справа в тому, що не вся статистична інформація подається до статистичних звітів та є доступною. Наприклад, в районі працює одне крупне агропромислове підприємство, а відтак, і інформація про результати сільськогосподарського та агропромислового виробництва відповідного району за певний проміжок часу є недоступною згідно з законами України про заборону розголошення економічної діяльності підприємств.

Іншим прикладом труднощів є неспівставність та відсутність певних показників в окремі роки, що пояснюється застосуванням різних методик обчислення первинної статистичної інформації в Управлінні статистики або іншими проблемами, пов'язаними навіть з друкуванням інформації на паперових носіях.

При виявленні тенденцій розвитку агропромислового виробництва, часток господарств, виявлення впливу окремих чинників на розвиток компонентів АПК широко застосовується блок математико-статистичних методів дослідження. Використання математико-статистичного методу дозволяє згрупувати досліджувані адміністративні одиниці в межах регіону за певним кількісним показником. В нашому випадку – це групування адміністративно-територіальних одиниць за характером територіальної локалізації посівних площ основних сільськогосподарських культур та територіальної локалізації поголів'я свійських тварин на території регіону.

Обробка статистичних даних проводиться за допомогою програмних засобів. Аналіз динаміки агропромислового комплексу регіону передбачає використання різноманітних кількісних показників, які дають змогу виявити розмах амплітуди значень (максимальний та мінімальний), виявити розбіжності та показати диференціацію показника на певній території. При аналізі структурних зрушень варто використовувати динамічні ряди (миттєві динамічні ряди – на певний момент часу, а також інтервальні динамічні ряди – за певний проміжок часу – інтервал).

Другий етап. Розвиток ринкових відносин призвів до формування багатокладного АПК, тому необхідним є геопросторовий аналіз існуючих форм господарювання в сільськогосподарському виробництві, їх динаміки та частку різних господарських одиниць у виробництві валової сільськогосподарської продукції. Територіальні рівні дослідження на цьому етапі – регіональний, субрегіональний та мезорегіональний.

Крок II.1. *Аналіз чинників, що формують та обумовлюють розвиток АПК регіону.* Подається коротка характеристика географічного положення території регіону, на основі обробки літературних та статистичних джерел характеризується сукупність природно-географічних та суспільно-географічних факторів розвитку АПК.

Крок II.2. *Вивчення організаційно-економічних форм господарств та проведення просторово-часового аналізу їх змін у сучасній територіальній організації АПК.* Проводиться динамічний аналіз розвитку основних організаційно-економічних форм сільськогосподарського виробництва (сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та особисті господарства населення), досліджується тенденція зміни кількості господарств та розподіл виробництва

сільськогосподарської продукції між цими формами господарств. Відповідно до класифікації сільськогосподарських підприємств, характеризуються основні підприємства комплексу на території регіону.

Крок II.3 *Аналіз особливостей землеволодіння та землекористування в територіальній організації АПК регіону.* У структурі землеволодіння та землекористування подається аналіз зрушень, що відбулись протягом досліджуваного проміжку часу, визначається тренд використання сільськогосподарських угідь різними організаційно-економічними формами. На цьому кроці дослідження необхідним є вивчення структурних змін у системі землеволодіння та землекористування регіону, визначення найбільш крупних землекористувачів.

Крок II.4 *Агропромислове виробництво.* Один з основних та найбільш ґрунтовних кроків дослідження. Шляхом аналізу статистичної інформації проводиться всебічний аналіз територіальних зрушень сільськогосподарського виробництва регіону, динаміка і аналіз структурних зрушень у виробництві сільськогосподарської продукції основними формами господарств та геопросторові особливості їх розміщення на регіональному, субрегіональному та мезорегіональному рівнях. В аналізі структури сільськогосподарського виробництва основне місце займає вивчення зрушення співвідношення часток рослинницької та тваринницької продукції в вартісному виразі протягом певного проміжку часу.

Вивчення процесів структурних зрушень в сільськогосподарському виробництві включає аналіз валової та товарної продукції сільського господарства як на регіональному рівні, так і в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, при вивченні структурних зрушень треба використовувати як абсолютні, так і відносні показники. Також проводиться аналіз продукції у розрізі основних організаційно-економічних форм господарств.

Складові аналізу рослинницької ланки: вивчення особливостей структури посівних площ сільськогосподарських культур та їх динаміки, вивчення особливостей розміщення за певний часовий проміжок шляхом групування адміністративно-територіальних одиниць за значенням питомої ваги сільськогосподарських культур в структурі посівних площ адміністративно-територіальних одиниць регіону.

При вивченні змін, що позначилися у розвитку тваринницької ланки, необхідним є аналіз розподілу поголів'я основних сільськогосподарських тварин (ВРХ, свині, кози та вівці, птиця) та обсягів виробництва основних видів тваринницької продукції (м'ясо, молоко, яйця – у вартісному та натуральному виразах) за окремими організаційно-економічними формами господарств. На цьому кроці проводиться групування адміністративно-територіальних одиниць за значенням кількості поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин на одиницю площі в господарствах регіону.

Аналіз розподілу поголів'я сільськогосподарських тварин дозволяє:

- *по-перше*, визначити роль і значення кожної форми господарств у загальній кількості поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин, а

також у загальному обсязі виробництва того чи іншого виду тваринницької продукції;

- *по-друге*, дозволяє виявити соціально-економічні зрушення, які відбуваються в розподілі поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин і обсягів тваринницької продукції в розрізі організаційно-економічної форми господарства [3].

Аналіз змін, які відбулись у структурі промислової переробки сільськогосподарської промисловості та харчової промисловості, проводиться за трьома основними показниками: вартість основних виробничих фондів, зайнятість населення на підприємствах харчової промисловості і обсяг реалізованої продукції. Далі аналізуються основні виробничі напрямки за видами економічної діяльності та просторове розміщення основних виробничих потужностей.

Крок II.5 *Вивчення сучасних форм агропромислової інтеграції в структурі регіонального АПК.* Даний крок дослідження присвячений аналізу інтеграційних процесів в регіональному АПК та вивченню основних інтегрованих формувань, що мають місце на території регіону.

На заключному, третьому, етапі дослідження обґрунтовуються перспективи розвитку регіонального АПК з урахуванням інноваційних методів управління та розвитку комплексу. Дослідження на даному етапі проводяться на регіональному, субрегіональному та мезорегіональному рівнях.

Крок III.1 *Аналіз можливостей формування агропромислових кластерів в регіоні.* Відповідно до попереднього досвіду, аналізуються можливості, вибудовується власна схема сучасного бачення перспектив формування та розвитку агропромислових кластерів задля оптимальних умов розвитку регіонального АПК.

Крок III.2 *Виявлення перспектив розвитку АПК регіону.* Даний крок передбачає пропозиції та обґрунтування комплексу заходів, реалізації яких сприятиме сталому функціонуванню АПК регіону відповідно до вимог екологічної й продовольчої безпеки та виходу і посиленню позицій на зовнішніх ринках збуту агропромислової продукції.

Висновки. Таким чином, процес дослідження трансформаційних зрушень в територіальній організації АПК регіону складається з трьох основних етапів. На *першому* етапі дослідження визначають мету дослідження, формулюють завдання, спрямовані на досягнення мети дослідження. На *другому* етапі проводиться власне суспільно-географічне дослідження проблеми. На *третьому* етапі узагальнюють отримані результати дослідження, пропонуються пропозиції та прогнози розвитку АПК регіону, формулюють висновки роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983.
2. Саркісов А.Ю. Трансформація територіальної організації АПК Херсонського регіону в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / А.Ю. Саркісов. – Одеса, 2011. – 20 с.
3. Чекотовський Е.В. Основи статистики сільського господарства : [навч. посіб.] / Е.В. Чекотовський. – К. : КНЕУ, 2001. – 432 с.